

## Vjekovna borba Crne Gore za izlazak na more

Mala, takoreći mikroskopska, država XVII, XVIII i XIX vijeka Crna Gora, priznata od svih evropskih država — izuzev od turske imperije — kao slobodna zemlja, vodila je stalnu i neprekidnu borbu i na Istoku i na Zapadu za svoje proširenje. Pogotovo je ta borba bila neprekidna sa Turcima jer su je Turci smatrali kao sastavni dio Skadarskog sandžakata. Na Zapadu je ta borba bila više lokalna (granični sukobi) sa Mlečićima i Austrijom, dok je sa Francuzima bila vrlo jaka a vođena je od Brajica i Budve sve do Dubrovnika. Mlečići su više vodili sa Crnom Gorom diplomatsku borbu i pokušavali da je uhvate u svoje mreže da im služi kao jedan bastion prema Turskoj. Za tu protu-uslugu Crna Gora koristila je mletačke pazare i dobijala ponešto praha i olova kako bi branila i očuvala svoju slobodu. Istina, Crna Gora je aspirirala na Boku Kotorsku, kao sastavni dio Crne Gore sve do Konavala, odnosno na Zapadu one zemlje koje su držali Crnojevići u XV i XVI vijeku.

Jedan od glavnih razloga ujedinjenja Boke sa Crnom Gorom bio je izlazak na more. Dolaskom na vlast u Crnu Goru dinastije Petrović-Njegoš 1696. godine, vodi se intenzivan rad za izlazak na more. Prvi Petrović-Njegoš vladika Danilo prozvan »ocem Crne Gore«, spušta se na primorje u manastir Stanjevići što je značilo da se šef države kao duhovna (iako je bio više svjetovna) vlast ustoličio pored Cetinja i na moru. Ovo su Mlečići tolerisali iz razloga koje sam već naveo. Vladika Danilo, čim je očistio zemlju od poturica, stupio je u prijateljske veze sa providurom za Dalmaciju u Zadru i sa Kotorskim okružnim providurom. Ovim je otvorena za Crnogorce Kotorska, Risanska i Budvanska pijaca da mogu iznositi svoje proizvode i nabavljati potrebnu robu, dok su preko bokeljskih trgovaca stvorene veze putem kojih je nabavljana potrebna municija iz Trsta i Venecije. Mlečići su do svoga pada 1799. godine, slali svoje emisare, koji su neki puta prisustvovali Narodnim skupštinama na Cetinju, kako bi osigurali od Turaka svoje granice koje su se pružale do Bara. Politiku Crne Gore vodili su i nasljednici vladike Danila kao što je vodio njihov prethodnik. Ta politika je bila prvenstveno: oslanjanje na Rusiju. Takvu politiku vodila je Crna Gora još od 1711. godine, odnosno od kada je vladika Danilo prvi put došao u Rusiju i uspostavio veze sa njom. Od te godine pominju se ruski carevi u svim crnogorskim crkvama za vrijeme leurgije.<sup>1</sup>

Najintenzivniju borbu za proširenje Crne Gore i njen izlazak na more vodio je crnogorski vladika i mitropolit Petar I Petrović-Njegoš, koji je vladao Crnom Gorom od 1784. do 1830. On je dobio nekoliko slavnih bitaka sa skadarskim vezirima Mahmudom Bušatlijom i Bosanskim vezirima. Bušatlija je godine 1785, dakle druge godine poslije stupanja na vlast Petra I, nešto mitom a nešto silom došao na Cetinje i spalio Cetinjski manastir. Poslije ovog uspjeha Mahmud je izgubio nekoliko bitaka sa Crnogorcima na Skadarskom jezeru, kod Žabljaka (Crnojević), Smuđa i Podgorice. To je bilo ono zlatno doba vezira Bušatlije kad se odmetnuo bio od Sultana, potukao vojske mnogih paša koje je Sultan slao na njega, tražeći pošto-poto njegovu glavu.<sup>2</sup> U ovim bitkama protiv Sultanove vojske Mahmud je imao uspjeha, potukao je vojsku Beratskog Kurt-paše, Rumelijskog bengler-bega i došao sa vojskom u Bitolj, pošto je prethodno osvojio sve gradove na Kosovu i Makedoniju. Mahmud je imao namjeru proglasiti se nezavisnim vladarom nad Albanijom, Crnom Gorom i Dalmacijom a vjerovatno i nad Hercegovinom.<sup>3</sup> Mahmud je imao tada i u Dubrovniku svojih pristalica, koji su ga nagovarali na taj čin. Osim toga Dubrovčanin Antonio Pilato, na Ulciniskom škaru radio je za Mahmuda brodove koje su mu služili u borbi protiv Mlečana.<sup>4</sup> Međutim, godine 1796. pošto je porazio carsku vojsku, Mahmud krene sa vojskom iz Skadra na brdska plemena kako bi ih likvidirao. Osigurao se sa leđa i stvorio direktni kontakt sa bosanskim vezirima preko Nikšića. Njega dočeka mitropolit Petar sa Brđanima i Katunjanima i potuče njegovu vojsku. U ovom boju je i sam Mahmud ranjen. Od ovog

Mahmudovog pohoda, strahovala je i Venecija tako da je njena flota bila u pripravnosti, jer po jednom traktatu između Turske i Venecije, samo je Venecija imala pravo plovidbe Jadranskim morem kao čuvarica toga mora.<sup>5</sup> No ipak se sve dobro svršilo. Tri mjeseca kasnije dvadesetog septembra, Mahmud krene sa armadom od 27.000 ljudi i sa topovima da jednom zauvijek likvidira Crnu Goru. Dočekao ga je Petar I sa šest puta manjom vojskom u selu Krusima, na samoj granici između Crne Gore i Turske, potuče mu vojsku, i u samom boju Mahmud pogine.<sup>6</sup> U Veneciji se ovaj Mahmudov poraz i pogibija proslavio dok je Crnoj Gori otvoren put za sve pazare u Mlecima. Poslije Mahmudove pogibije Crna Gora je počinula za neko vrijeme od napada Turaka. Vladika je imao nekoliko prepisaka sa Mahmudovim nasljednikom kao i sa bosanskim i hercegovačkim pašama, radi utvrđivanja mira na granici.

Od pada Mletačke republike, odnosno od kada je ova na području Dalmacije i Boke zamijenila Austrija 1799. godine do dolaska Francuza 1805. godine Crna Gora je i sa Austrijom imala iste odnose kao i sa Mlecima.

Posebno je poglavlje borba Crne Gore sa Francuzima za Boku Kotorsku. Francuska vojska nadirala je Dalmacijom ka Dubrovniku, dok je crnogorsko-bokeljska vojska bila sigurna da će braniti Boku od Francuza, tim više što je ruska flota uzela na sebe da spriječi iskrcavanje francuske vojske u Boku. Međutim, Vladici stiže glas da su Dubrovčani odlučili da puste Francuze preko svoje teritorije. Vladika odmah pošalje jedan dio vojske na dubrovačku granicu. Dubrovnik se preda a rektor i konsulijeri pišu 4. marta 1805. Vladici: »Buduci u svakoj prigodi Vaše Presvijetlo i Preuzvišeno Gospodstvo ukazalo sve najsrdanije prijateljstvo i najuljudniju ljubav za nas i za našu državu i podložnike, mi smo sved preveliku scijenu činili od biljega tako jedinijeh Vašega srca prema nami. Pouzdani dakle u Vašu dobrotu pišemo Vam ovaj prijateljski list sa kojijem Vas molimo, da biste i unprijed slijedili gledat nas okom pravih i starijih prijatelja, navlaštito u smutnjami koje su postale na našim granicam i koje bi mogle smesti oni mir, koga smo božjom pomoći od starine uživali. Mi ufamo da Vi sa Vaše strane nećete propustiti ovu prigodu za sved većma utvrditi naše prijateljstvo za koju milost mi ćemo Vam ukazati vazda našu hrabrost i naše držanstvo«.<sup>7</sup>

General Loriston sa svojim trupama prešao je preko turske teritorije i 15. maja ušao u Dubrovnik. Francuze nije niko sprečavao jer je u Dubrovniku bila jaka frankofilska struja. U tim danima Vladika dobija pismo od mokrinskog kneza Jova, da su došli kod paše u Trebinje dva dubrovačka vlastelina da traže vojsku. »Za koga tražite vojsku«, pitao je paša. »Na dušmane« odgovorili su Dubrovčani. »Na koje dušmane«, pitao je paša. »Na Moškova i Vladiku«, odgovorili su Dubrovčani. Paša ih je odbio jer njegov car živi u miru sa ruskim carem.<sup>8</sup>

Da bi zadržao Boku, Vladika sa Crnogorcima i Primorcima, u jednoj munjevitoj ofanzivi istjera Francuze iz Boke i satjera ih do Dubrovnika. Na Brgradu je bila najžešća bitka. Francuzi i Dubrovčani ostavili su na bojnomo polju 1.000 mrtvih dok su Crnogorci i Primorci imali svega 150. Francuzi se u bijegstvu zatvore u grad. Tada su sve kuće oko grada i u Gružu bile opljačkane i popaljene, no više od vlastelinskih kmetova nego od Crnogoraca.<sup>9</sup> Vladika nije mogao zadržati Boku, jer mu je car Aleksandar naredio da preda Boku Francuzima. Iza toga na poziv maršala Marmonta, vladika Petar I sastao se sa Marmontom u Kotoru,<sup>10</sup> drugog janaara 1808. te su tu riješili mnoga granična pitanja između Crnogoraca i Francuza formulisana posebnim ugovorom koga su se pridržavali obje strane. Marmonta je zamijenio general Bertran. Graničnih incidenata nije bilo sve do 12. augusta 1809., kada su upali Crnogorci u oficirsku menzu i ubili pet oficira Italijana i jednog ljekara, radi toga što su napadali na čast Crnogoraca koje su silazile na Kotorsku pišacu i donosile poljoprivredne proizvode. Iza toga događaja general Bertran sastao se sa Vladikom u manastiru pod Lastvom te su sačinili

novi ugovor po kome treba da se pridržavaju obje strane potpisnici. Ugovor je imao 12 tačaka, ali je ovdje važno naglasiti tačku 2., po kojoj je garantovano Crnogorkama da mogu slobodno donositi proizvode na Kotorski pazar.<sup>11</sup>

Iz francuske vojske često su dezertirali vojnici, mobilisani Hrvati. Po ugovoru između Vladike i generala Bertrana, Vladika je morao dezertere predati Francuzima, ali to nije nikad uradio. Stalno je izvještavao Francuze da nijesu pobjegli u Crnu Goru, nego su po svoj prilici pobjegli u Tursku. Međutim, Vladika ih je po sigurnim vodičima slao preko turske teritorije svojim kućama u Dalmaciju i Hrvatsku.<sup>12</sup>

Kada je Napoleon I udario na Rusiju, Vladika koji je dobro poznavao rusku vlastelu izjavio je pred Narodnom skupštinom koju je radi mobilizacije bio sazvao na Cetinje: »Ja sam sve u strahu od plemstva ruskog koje obožava Francusku i koje se nije staralo o vojnim djelima, no kako će bolje u raskoški živjeti i na balovima ljepše igrati, ono je odavno počelo svoje otečastvo prezirati.«<sup>13</sup> Tada je krenuo sa vojskom na Budvu i posada grada mu se odmah predala koju su sačinjavali jedan oficir i 60 vojnika, Hrvata. Iza toga Vladika uputi proklamaciju Bokeljima i Dubrovčanima, pozivajući ih da ustanu na oružje i oslobode se francuske okupacije.

Padom Napoleona I Vladika je vidio da će se Boka sa svim priključiti Crnoj Gori, računajući na definitivnu pomoć cara Aleksandra i goruču želju Bokelja. Time će država dobiti slobodan izlaz na more, podići se kulturno i ekonomski, kako bi lakše i sa većom vojnom spremom proširio granice Crne Gore, do Lima i Sandžaka, odnosno pripojio bi one zemlje koje su bile crnogorske u XV i XVI vijeku za vladu Crnojevića.

Dvadeset devetog oktobra 1813. godine Vladika sazove Narodnu skupštinu Bokelja i Primoraca. Na Skupštini Vladika u svome govoru, u kome je evocirao istorijske činjenice ovih provincija, predloži da se ujedine sa Crnom Gorom u jednu državu. Ovaj vladici predlog bi primljen jednoglasno, te Skupština donese zaključak:

»Dvije pogranične provincije Crna Gora i Boka zaklinju se uzajamno pred Gospodom Bogom, da će biti vjerne i svagda i u svakom slučaju i događaju ostati ujedno sastav-

ljene. Kako su se sada predale pod visoko i moćno pokroviteljstvo triju saveznih država Rusije, Austrije i Britanije, tako i u ime istih provincija njihovi glavari izjavljuju, ako bi ikad političke prilike jednu ili drugu provinciju podložiti se jednoj ponaosob budi kojoj od rečenih država, da će obadvije dijeliti istu sudbinu, to jest da će obadvije podložiti se istoj vladi na one pogodbe i sa onim povlasticama koje su uživale i koje nadaju se dobiti i unaprijed.«

Ovu obavezu potpisali su u ime Crne Gore Vladika i Guverner a od strane bokeljsko-primorske, predsjednici svih opština. Pošto je ovo svršeno organizovana je privremena uprava, koja je nazvana »Centralna komisija«. Za predsjednika je izabran Vladika. Komisija je imala još devet članova sa obje strane. Zatim je napisan Pravilnik koji je bio neka vrst privremenog ustava. Za sekretara Komisije postavljen je Franjo Lepopili a za komandanta trupa konte Marko Gregurina. Vladici je Komisija odredila svitu od dvadeset ljudi.<sup>14</sup>

Ali već iduće godine francusku okupaciju Boke zamijenila je Austrija. Austrijske trupe pod komandom generala Milutinovića ušle su u Boku iduće 1814. godine. Tako je propao ovaj veliki san mitropolita Petra I, Petrović-Njegoša.

<sup>1</sup> Glasnik Srpskog društva, knjiga LXXII.

<sup>2</sup> Gligor Stanojević, Pohod portine vojske protiv Mahmud paše.

<sup>3</sup> Dušan Vuksan, Petar I i njegovo doba.

<sup>4</sup> Isto.

<sup>5</sup> Gligor Stanojević, Istorijski zapisi.

<sup>6</sup> Državni arhiv Cetinje.

<sup>7</sup> Dušan Vuksan, Petar I i njegovo doba.

<sup>8</sup> Pismo kneza Jova, Državni arhiv Cetinje.

<sup>9</sup> Ivan Stojanović, Povijest Dubrovačke Republike, strana 200.

<sup>10</sup> M. Petričević, Naše more, br. 3-4, godina IX.

<sup>11</sup> Dušan Vuksan Petar I i njegovo doba.

<sup>12</sup> Isto.

<sup>13</sup> Isto.

<sup>14</sup> Isto.